

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY STATÜSÜNDEKİ
ÜLKELERİN SİYASİ VE EKONOMİK AÇILARDAN
KARŞILAŞTIRILMASI^{1,2}

Ferda ÖZER³ & Mehlika Özlem ULTAN⁴

Öz

Kuruluşundan bugüne Avrupa Birliği altı genişleme dalgası geçirerek, 27 ülkeli mevcut haline ulaşmıştır. Birliğin entegrasyon politikalarına birçok alan dahil edilmiştir ancak genişleme politikası hâlâ önemini korumaktadır. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası kapsamında, şu anda beşi aday, ikisi potansiyel aday ülke statüsünde olmak üzere yedi ülke vardır. Bu ülkelerdeki ekonomik ve siyasi gelişmeleri anlamak, adaylık süreçlerini daha iyi analiz edebilmek, hem AB'nin genişleme politikasının dinamiklerini anlamak hem de gelecek süreçler için adaylık perspektifi oluşturmak hususunda önem teşkil etmektedir. Bu çalışmanın amacı, bu yedi ülkenin siyasi ve ekonomik yapılarının Birliğe üye olmaya ne derecede yakın olduklarını anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın araştırma sorusu amacına paralel olarak, Avrupa Birliği'ne aday statüsündeki ülkelerinin hangisinin veya hangilerinin üyelik sürecine yakın olduğudur. Bu amaç ve araştırma sorusu doğrultusunda, öncelikle bu ülkelerin adaylık süreçleri kısaca ele alınacak, adaylık statüsünde olan Türkiye, Sırbistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Karadağ'ın ve potansiyel aday statüsünde olan Bosna-Hersek ile Kosova'nın AB özelinde siyasi yapıları ve çeşitli makro-ekonomik göstergeler ışığında son dönemdeki ekonomik verileri analiz edilecektir. Çalışmanın kapsamı sadece siyasi ve ekonomik veriler ile sınırlı tutulmuş olup, sosyo-kültürel ve üyelik süreçlerinde hâkim olabilecek diğer konular çalışmanın dışında bırakılmıştır. Çalışmanın amacına daha iyi hizmet için nitel ve nicel araştırma yöntemlerini bir

- 1 Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi BAP birimince desteklenmiş olan 1578 proje No'lu yüksek lisans tez araştırma projesi kapsamında, Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN'ın danışmanlığında yürütülen Ferda ÖZER'in "Türkiye Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinin Birliğin Demokratik Yapısına Etkisi: Delphi Tekniği ile Bir Öngörü Modeli" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 2 Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından 5-6 Temmuz 2021 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı'nda sunulmuştur.
- 3 Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, ferdaaozerr@gmail.com, Kocaeli, Türkiye, ORCID No: 0000-0002-1269-763X
- 4 Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, ozlemultan@gmail.com, Kocaeli, Türkiye, ORCID No: 0000-0002-0718-9083

arada içeren karma araştırma metodu benimsenmiştir. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası, aday ülkelerin tarihsel süreçlerinin ve siyasi karşılaştırılmasının ele alındığı bölümlerde nitel araştırma metodu, ekonomik verileri analiz eden kısımda ise nicel araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışma sırasında edinilen bulgular 5 aday ülke arasından Türkiye'nin gerek siyasi gerekse ekonomik olarak daha iyi bir performansa sahip olduğudur. Ancak, bu durumun aksine, adaylık sürecinin neredeyse en sancılı gittiği ülke de Türkiye'dir. Diğer aday ülkelerin adaylık süreçleri Türkiye'ye oranla daha istikrarlı bir zeminde seyretmektedir. Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin genişleme süreçlerinde aday ülkenin siyasi ve ekonomik performanslarının tek başına etkili olmadığı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : *Avrupa Birliği, Aday Ülke, Potansiyel Aday Ülke, Genişleme Politikası.*

JEL Kodları: *F53, N44.*

Başvuru: *19.07.2021* **Kabul:** *16.08.2021*

A POLITICAL AND ECONOMIC COMPARISON OF THE CANDIDATE COUNTRIES TO THE EUROPEAN UNION⁵

Abstract

Since its establishment, the European Union has gone through six waves of enlargement, reaching its current situation of 27 countries. Many areas have been included in the Union's integration policies, but the enlargement policy still maintains its importance. Within the scope of the European Union's enlargement policy, there are currently seven countries, five of which are candidates and two of which are potential candidate countries. It is important to understand the economic and political developments in these countries and to analyze the candidacy processes better, both to understand the dynamics of the EU's enlargement policy and to create a candidacy perspective for the future processes. The aim of this study is to try to understand how close the political and economic structures of these seven countries are to becoming a member of the Union. In the same line with its purpose, the research question of the study, is which of the candidate countries to the European Union is or are close to the membership process. In line with this purpose and research question, first of all, the candidacy processes of these countries will be briefly discussed. The recent economic data will be analyzed in the light of economic indicators. The scope of the study is limited to only political and economic data, and other issues that may prevail in the socio-cultural and membership processes are excluded from the study. In order to better serve the purpose of the study, a mixed research method, which includes both qualitative and quantitative research methods, was adopted. Qualitative research method was used in the sections where the enlargement policy of the European Union, the historical processes and political comparisons of the candidate countries were discussed, and the quantitative research method was used in the section that analyzed the economic data. The findings obtained during the study are that among the 5 candidate countries, Turkey has a better performance both politically and economically. However, contrary to this situation, Turkey is the country where the candidacy process is almost the most painful. The candidacy processes of other candidate countries are on a relatively stable ground compared to Turkey. As a result, it has been concluded that the political and economic performances of the candidate countries are not so much effective by itself in the enlargement processes of the European Union.

Keywords: *European Union, Candidate Country, Potential Candidate Country, Enlargement Policy.*

JEL Codes: *F53, N44.*

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

5 The Extended English Summary is located below the Turkish article.

1.GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) 1952 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak ve altı ülke ile kurulmuştur. Kısa zaman içinde ekonomik olarak kayda değer başarılar göstermiştir. Bu başarılar zamanla Avrupa kıtasında yer alan diğer ülkelerin dikkatini çekmiş, onlar da Topluluğa dahil olmak için başvuruda bulunmuştur. Birlik kurulduğu tarihte altı üyeyken, günümüzde 27 ülkeye ulaşmıştır. Hali hazırda Türkiye, Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan aday ülke olarak; Bosna-Hersek ve Kosova da potansiyel aday ülke olarak Birliğe üye olmayı hedeflemektedir. Bu ülkeler AB'nin genişleme politikasının mevcut durumdaki yapısını yansıtmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak karşılaştırılmasının Birliğin genişleme politikasını daha iyi analiz edebilmek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

AB'nin genişleme politikası bağlamında yapılan araştırmalarda ağırlıklı olarak ülkelerin tarihsel süreçleri kapsamlı bir biçimde incelenmiş ve AB ile olan ilişkileri ortaya konmuştur. İlgili bazı çalışmalarda da Birliğin aday ülkeleri ekonomik açıdan karşılaştırılmıştır. Ancak, siyasi anlamda karşılaştırma yapan pek çalışmaya rastlanamamıştır. Bu çalışmanın önemi, çalışmada aday ülkelerin siyasi bakımdan da karşılaştırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, bu ülkelerin kriterleri karşılamak bağlamında Birliğe üye olmaya ne derecede yakın olduklarını değerlendirmektir.

Bu çalışma yöntem, bulgular ve tartışma olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Yöntem kısmında çalışmada kurgulanan teknik aktarılmaya çalışılacaktır. Bulgular kısmında öncelikle AB'nin genişleme politikasının dinamikleri ortaya konacak, daha sonra aday ve potansiyel aday ülkelerin siyasi anlamdaki geçmişleri ve Birliğe adaylık süreçleri ele alınacak, daha sonra aday ülkeler siyasi açıdan ve ekonomik perspektiften karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Son olarak, tartışma kısmında edinilen bu bulgular ele alınarak, genel bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

1.1.Literatür Özeti

AB'nin dış politikasının önemli bir ayağını oluşturmakta olan genişleme politikası, aynı zamanda Birliğin en önemli siyasi politikasıdır. Birliğin genişleme politikasını daha iyi analiz edebilmek adına aday ülkelerin dinamiklerini anlamının ve siyasi, ekonomik olarak karşılaştırmasını ortaya koymanın önemli anlaşılmaktadır. Literatüre bakıldığında, Avrupa Birliği'nin aday ülkelerinin genellikle ekonomik olarak karşılaştırıldığı çalışmalarının olduğu görülmektedir. Örneğin, Oğuz vd. (2020: 17) ve Turan vd. (2010: 473) tarafından, aday ülkelerin ekonomik performansları çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi ile karşılaştırmaya çalışılmıştır. Turan vd. tarafından bu ülkeler gayri safi yurt içi hasılları (GSYİH), işsizlik oranları, cari hesap bilançoları ve enflasyonları bakımından karşılaştırılmıştır. Özden (2011: 231), çalışmasında aday ülkeleri ve üye ülkeleri ekonomik olarak yine TOPSIS yöntemi ile karşılaştırmıştır. Ele aldığı endikatörler ise kamu borçları, işsizlik oranları, bütçe açığı, ihracat ile ithalat verileri, GSYİH/nüfus ve enflasyon verileri

olmuştur. Ancak, siyasi anlamda detaylı bir şekilde karşılaştıran pek fazla çalışmaya rastlanmamıştır.

2.YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırma tekniği uygulanmıştır. Çalışmanın ilk kısmında değinilen AB'nin genişleme politikası, aday ve potansiyel aday statüsüne sahip ülkelerin siyasi olarak karşılaştırılmasında nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Ancak, ülkelerin ekonomik olarak karşılaştırılması kısmında nicel araştırma tekniğinden daha fazla yararlanılmıştır. Bu çerçevede aday ve potansiyel aday statüsündeki ülkelerin nicel ekonomik verilerine Dünya Bankası'ndan (World Bank/WB) ve Avrupa Birliği Resmi İstatistik Ofisi'nden (EUROSTAT) ulaşılmıştır. AB'nin genişleme politikası, aday ve potansiyel aday ülkelerin anlatıldığı kısımlar ve aday ülkelerin siyasi karşılaştırılması verilerine ise alanda yazılan kitaplardan, makalelerden, AB kurumlarının ve Türkiye Cumhuriyeti (T.C.)'nin resmi internet sitelerinden ulaşılmıştır. Sonuç itibariyle, çalışmanın hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı karma araştırma yöntemi çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilmektedir.

3.BULGULAR

Çalışmanın amacı AB'ye aday statüsündeki ülkelerin karşılaştırılması olduğundan, bu ülkelerin üyelik süreçleri ele alınmadan önce Birliğin genişleme politikasındaki dinamiklerinin anlaşılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında edinilen bulgular öncelikle AB'nin genişleme dalgaları ve üyelik süreçlerinin nasıl işlediği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda, şu anda aday ülke statüsüne sahip olan 5 ülke ve potansiyel aday ülke statüsüne sahip olan 2 ülkenin tarihsel geçmişleri ve adaylık süreçlerinde nerede oldukları kısaca aktarılacak ve bu ülkeler, siyasi ve ekonomik olarak karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Siyasi karşılaştırma kısmında ulaşılan bulgular öncelikle demokratikleşme süreçleri kapsamında ele alınmış, daha sonra adaylık ve müzakere süreçleri incelenmiştir. Ekonomik karşılaştırma kısmında ise edinilen bulgular gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla, büyüme oranı, enflasyon, cari hesap bilançosu ve işsizlik oranlarıdır.

Çalışma kapsamında edinilen bulgular kısaca şu yöndedir. Siyasi açıdan karşılaştırıldığında, Batı Balkan ülkelerinin özellikle 1990'lardan gelen demokrasi kaynaklı sorunları olduğudur. Bu ülkeler günümüzde demokratik rejimle yönetilmesine rağmen; yolsuzluk veya kamu yönetimi alanları ile ilgili birtakım sıkıntılar dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin de özellikle 2007 yılından sonra demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi Kopenhag siyasi kriterlerinde geriye gidiş yaşadığı Komisyon tarafından hazırlanan İlerleme Raporlarında da ortaya konmuştur. Aday ülkeler ekonomik veriler ışığında karşılaştırıldığında ise Türkiye'nin GSYİH, kişi başına düşen GSYİH, cari hesap bakiyesi yönünden diğer aday ülkelere göre daha iyi durumda olduğu saptanmıştır. Fakat, işsizlik ve enflasyon oranları bakımından

Türkiye'nin daha geride olduğu gözlemlenmiştir. İşsizlik hususunda en iyi karneye sahip olan ülkenin %10.39 gibi bir oranla Sırbistan; enflasyon konusunda ise en iyi durumda olan ülkenin %0.4 gibi bir oranla Arnavutluk olduğu görülmektedir.

3.1. Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası

Avrupa Birliği'nin en stratejik politikalarından bir tanesi genişleme politikasıdır. Genişleme süreçleri ve kriterleri Birliğin geçmişinden bugününe değişiklik göstermiştir. Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak Birliğin geçirdiği genişleme dalgalarına, aday ve potansiyel aday ülkelerin AB ile olan ilişkilerine değinilecektir. Ardından aday ve potansiyel aday ülkeler siyasi ve ekonomik olarak karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacaktır.

3.1.1. Avrupa Birliği'nin Genişleme Dalgaları

1952 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Topluluğu kuran altı ülke; Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur. Topluluğun başarılı gidişatını gören diğer Avrupalı ülkeler, bu oluşumun içerisinde yer almak için başvuruda bulunmuştur (Coşgun, 2012: 23). Avrupa Toplulukları (AT), farklı zamanlarda ve farklı araçlarla bu ülkeleri içine almak için genişleme politikasını yürütmüştür. Birliğin genişleme politikasında, 1993 yılında düzenlenen Kopenhag Zirvesi'ne kadar genişleme politikasının kıstasları; aday ülkenin rejiminin demokrasi olması ve Roma Antlaşması'nın 237. maddesi uyarınca AB'ye katılım için aday ülkenin Avrupalı olmasıydı. Bu şartları sağlayan ülkeler Avrupa Topluluğu'na⁶ başvuruda bulunabilme hakkına haiz olabilmekteydi. Ancak, günümüzde Kopenhag Kriterleri çerçevesinde aday ülkelerden siyasi, ekonomik ve AB Müktesebatı'na uyum olmak üzere gereken şartları karşılamaları beklenmektedir. Genişleme politikası çerçevesinde Birliğe üye olan 22 ülke⁷ vardır. Birliğin genişleme politikasının daha iyi anlaşılması adına genişleme dalgalarına bakılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, Birliğin genişleme dalgaları ele alınacaktır.

AT'ye ilk başvuruda bulunan ülkeler; İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç'tir. Norveç'in başvurusu referandumda reddedilince, Norveç başvurusunu geri çekmiştir. 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa katılmasıyla ilk genişleme dalgası gerçekleşmiştir. Topluluğun daha sonraki iki genişleme dalgası da kendi içinde demokrasi sorunu olan ülkeler ile yaşanmıştır. Yunanistan'ın 1981 yılında Topluluğa dahil olmasıyla Topluluk ikinci genişleme dalgasını yaşamış ve AT'nin üye sayısı ona ulaşmıştır. Bu süre zarfında Topluluk aynı zamanda Danimarka ile birlikte üye olan Grönland'ın ayrılmasıyla ilk defa üye kaybetmiştir. 1986 yılında İspanya ve Portekiz AT'ye dahil olmuş ve Topluluğun üçüncü genişleme dalgası yaşanmıştır.

6 Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını 1992 yılındaki Maastricht Antlaşması ile almıştır. Bu nedenle Maastricht Antlaşması'ndan önceki genişlemelerde Avrupa Topluluğu, sonraki genişlemelerde de Avrupa Birliği olarak belirtilmiştir.

7 22 ülke kapsamındaki genişleme politikasına İngiltere'nin üyelik süreci dahildir. Ancak, İngiltere Ocak 2021 itibarıyla Brexit sürecinin sonuçlanmasıyla Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır.

1989 senesinde Soğuk Savaşın sona ermesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte Almanya'daki Doğu ve Batı ayrımı sona ermiştir. Bu sayede Doğu Almanya, Batı Almanya'ya katılarak, Avrupa Topluluğu'na *de facto*⁸ olarak katılmıştır. Dördüncü genişlemede istekli olan taraf AB olduğundan, Birliğin geçirdiği en rahat genişleme dalgası olmuştur. Bu genişleme ile birlikte Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB⁹'ye katılmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının Birlik için yarattığı bir diğer etkiyse eski Sovyet Bloğu ülkelerin Birliğe dahil edilmesi için Birliğin genişleme politikasının Kopenhag Kriterleri kapsamında daha sistematik çerçeveye oturtulması olmuştur. Kopenhag Kriterleri, kendi içerisinde ekonomik kriterler, siyasi kriterler ve Topluluk müktesebatına (*Acquis Communautaire*) uyum olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. Birliğe üyelik başvurusunda bulunan ülkeler ancak Kopenhag Kriterlerini karşılaması halinde üye olabileceklerdir. Kopenhag Kriterleri'nin daha geniş kapsamdaki açılımları ise şu şekildedir:

- i. Siyasi kriterler: Hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve azınlıkların korunması unsurlarını içeren istikrarlı bir yapıda olunması,
- ii. Ekonomik kriterler: İyi işleyen pazar ekonomisinin olması ve Birlik içerisinde piyasa güçleri ile rekabet baskısıyla başa çıkabilecek kapasitede olunması,
- iii. AB müktesebatına (*Acquis Communautaire*) uyum: Siyasi, iktisadi amaçlara uyulması ile birlikte üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilme, Avrupa Birliği mevzuatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olunmasıdır (Accession Criteria, EU, 2020).

Birlik, Beşinci genişleme dalgası ile 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ni (ODAÜ) sınırları içerisine dahil etmiştir. ODAÜ Genişlemesi kendi içerisinde Helsinki Grubu Ülkeleri ve Lüksemburg Grubu Ülkeleri olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Lüksemburg Grubu Ülkeleri; Macaristan, Estonya, Çekya, Polonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Slovenya'dır. Helsinki Grubu Ülkeleri ise Slovakya, Malta, Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Romanya'dır. Bu iki grubun üyeliği için ayrı çalışma yapılmıştır fakat üyelikleri aynı dönemde oluşturulmuştur. Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkelerin adaylık süreçleri 2004 yılında noktalanmıştır. Beşinci genişlemenin ikinci ayağı kapsamında 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya da Birliğe dahil olmuşlardır. Birliğin son genişleme dalgası ise 2013 yılında Hırvatistan'ın üyeliği ile gerçekleşmiştir. Günümüzde de aday ülke ve potansiyel aday ülke statüsünde olan ülkeler bulunmaktadır.

Bu aşamada Birliğin genişleme politikasının dinamiklerinin daha iyi analiz edilebilmesi adına, çalışmanın devamında aday ve potansiyel aday statüsündeki

8 De facto: fiiliyatta demek olup, Almanya'nın birleşmesi sonucunda Doğu Avrupa topraklarının da bu kapsamda Birliğe dahil olması anlamına gelmektedir.

9 1993 yılında Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiş ve Avrupa Topluluğu'nun adı Avrupa Birliği olmuştur. Bu nedenle beşinci genişleme dalgasından itibaren ki genişlemeler aktarıırken Avrupa Birliği olarak belirtilecektir.

ülkelerin ilk olarak tarihsel geçmişlerine kısaca yer verilecek, daha sonra da bu ülkeler siyasi ve ekonomik olarak incelenmeye çalışılacaktır.

3.1.2. *Aday ve Potansiyel Adaylar*

Birliğin hali hazırda üyelik süreci devam eden aday ve potansiyel aday ülkeleri vardır. Adaylık statüsünde bulunan ülkeler Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Türkiye'dir. Potansiyel aday ülkeler ise Bosna-Hersek ve Kosova'dır (Avrupa Komisyonu, 2021). Bu başlık altında aday ve potansiyel aday ülkelerin adaylık süreçleri ele alınacaktır. Çalışmanın amacı, bu yedi ülkenin siyasi ve ekonomik yapılarının Birliğe üye olmaya ne derecede yakın olduklarını anlamaya çalışmak olduğu için üyelik süreçleri detaylı incelenecektir.

3.1.2.1. *Aday Ülkeler*

Günümüzde Birliğe aday statüsünde olan ülkeler arasında Türkiye ve Batı Balkan ülkeleri bulunmaktadır. Bu başlık kapsamında Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Türkiye'nin Birliğe adaylık süreçleri ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1.2.1.1. *Arnavutluk*

Batı Balkan ülkeleri arasında AB ile ilişkileri ilk başlatan ülke Arnavutluk'tur. Yaşadığı komünist rejimden sonra Arnavutluk'un tarihini O'Brennan ve Gassie üç döneme ayırmışlardır. Bu dönemlerden ilki; 1990-1997 arasını kapsamakta ve Arnavutluk ile AB arasında ilişkilerin başladığı dönem olmaktadır. İkinci dönem, 1998-2005 arasını içermektedir. Bu süreçte AB ile ilişkiler aşamalı olarak gelişim göstermiştir. Üçüncüsü ise 2005'ten sonra başlamış olup, Birlik ile sağlam ilişkiler kurulmaya başlanmıştır (O'Brennan ve Gassie, 2009: 63). Yurtsever ise daha farklı bir dönemsel ayrılığa gitmiştir. Yurtsever, Arnavutluk tarihini 1992-1999 yılları arasını kendi kendine dönüşüm ve AB merkezli dönüşüm olmak üzere iki aşamada incelemiştir (Yurtsever, 2015: 489). Çalışma kapsamında Yurtsever tarafından ortaya konmuş olan bu yaklaşım kısaca incelenecektir.

Yurtsever'in modellemesindeki 1992'den 1999'ye kadar olan birinci dönem, komünist düzen içinde totaliter rejimin baskın olduğu dönemlerden birisidir. Enver Hoca'nın iktidarındaki dönemde ülkenin dış politikasında birtakım problemlerle karşı karşıya kalmış olduğu dikkat çekmektedir. Yaşanan olumsuz gelişmelerin yanı sıra 1991 yılı ile birlikte Arnavutluk demokratikleşme süreci yaşamaya başlamıştır. Fakat, bu süreç kolay bir şekilde değil, özellikle 1991-1993 yılları arasında oldukça sancılı şekilde gerçekleşmiştir (Bogdani ve Loughlin, 2003: 22-23). Bu süre zarfında Arnavutluk, AB içinde yer almak için Birlik ile ilişkiler kurmaya çalışmış; Arnavutluk için AB ekseninde dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

AB merkezli bu dönüşüm, 1992 yılında AB ile imzalanmış olan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile başlatılmıştır (O'Brennan ve Gessie, 2009: 63). Ancak, yaşanan Kosova Savaşı ile Arnavutluk-AB ilişkileri başka bir boyuta doğru evrilmiştir

(Yurtsever, 2015: 491-492). 2003 yılında düzenlenen Selanik Zirvesi'nde Arnavutluk potansiyel aday ülke statüsünü elde etmiştir (Oğuz vd., 2020: 19). Zirve'nin akabinde, Arnavutluk ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (Stabilization and Association Agreement – SAA) için görüşmeler başlatılmıştır (Ilijani, 2004: 260). 2006 yılında da taraflar arasında SAA imzalanmış, 2009 yılından itibaren de anlaşma yürürlüğe girmiştir (Yurtsever, 2015: 492).

Aynı yıl içinde Arnavutluk, Birliğe üyelik başvurusunda bulunmuş, 2014 yılında da aday ülke statüsü kazanmıştır (Avrupa Konseyi, t.y.). Birliğe adaylık perspektifinde Arnavutluk AB'den çeşitli yardımlar almıştır. Örneğin; Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (The programme of Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation/ CARDS) çerçevesinde 1999-2006 yılları arasında 260 milyon Euro, 2007-2013 yılları arasında Katılım Öncesi Mali Araçlar (Pre-Accession Instrument/ IPA) çerçevesinde 594 milyon Euro yardım almıştır. IPA çerçevesinde destek sağlanan alanlar arasında temel haklar, yargı reformu, kamu hizmetleri ve yönetimi, polis ve cezaevi altyapıları ve sivil toplum bulunmaktadır. IPA doğrultusunda yukarıda belirtilen konularda yardım alan Arnavutluk'un çeşitli yapısal sorunları da bulunmaktadır. Özellikle, ülkenin adaylık sürecinde yolsuzluk durumu dikkat çekmiştir (Yurtsever, 2015: 493). Arnavutluk'un yapısal sorunlarına rağmen, bilhassa 2015-2016 yıllarındaki İlerleme Raporlarında ülkenin siyasi kriterlerde gelişme sağladığı belirtilmiştir (Oğuz vd., 2020: 19). Yaşanan bu olumlu gelişmelerin akabinde, 2018 yılında Komisyon, Arnavutluk ile katılım müzakerelerinin başlatılması yönünde koşulsuz bir tavsiye yayınlamıştır. Avrupa Konseyi de Arnavutluk'un yargı, yolsuzluk ve organize suçla mücadele, istihbarat servisleri ve kamu yönetimi gibi kilit alanlarda kaydettiği ilerlemeye dayalı, 2019'da katılım müzakerelerinin başlatılacağını ifade etmiştir. Mart 2020'de Avrupa Konseyi üyeleri, Genel İşler Konseyi'nin Arnavutluk ile katılım müzakerelerini başlatma kararını onaylamış. Temmuz 2020'de taslak müzakere çerçevesi üye devletlere sunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2021).

3.1.2.1.2. Karadağ

Karadağ 2006 yılında ülkede yapılan referandum ile Sırbistan'dan ayrılmıştır (BBC, 2006). Diğer birçok ülkenin yaptığı gibi, Karadağ da bağımsızlığını kazandıktan sonra yüzünü Batı'ya dönerek, Batılı ülkelerin yer aldığı uluslararası örgütlere katılmayı kendisine amaç edinmiştir. Bu örgütlerden birisi de Avrupa Birliği'dir. Karadağ ile AB arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Karadağ belirtilen sebeplerden ötürü Birliğe üye olmayı isterken, AB de bölgesel çıkarları nedeniyle Karadağ ile ikili ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Taraflar arasındaki ikili ilişkiler de 2004 yılında başlamıştır (Akıncılar Köseoğlu, 2015: 517-517). Ancak, Karadağ'ın AB entegrasyonu sürecine dahil olabilmesi için kendi içinde birçok alanda düzenleme yapması gerekmektedir. Bu doğrultuda, hukuk sisteminden eğitim sistemine kadar çok fazla alanda reformlar yapılmaya çalışılmıştır (Vukotic, 2004: 124).

Karadağ ve AB ilişkilerinin sağlamaştırılması adına, taraflar arasında 2007 yılında SAA imzalanmış ve 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl Birlik, Karadağ'a adaylık statüsü vermiş ve 2012 yılında da tam üyelik müzakereleri başlamıştır (Akıncılar Köseoğlu, 2015: 521). Halihazırda Karadağ'ın müzakere sürecinde 35 fasılın 32'si açılmış olup, 3 fasıl da geçici olarak kapatılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021).

Ayrıca, Karadağ'ın üyelik süreciyle ilgili bazı noktalara kısaca değinilmesi gerekmektedir. İlk olarak, 2011 senesinde Komisyon tarafından, "2011-2012 Genişleme Stratejisi" ilan edilmiştir. Yeni strateji kapsamında Birlik, genişleme sürecinde 23. fasıl olan 'Yargı ve Temel Haklar' ve 24. fasıl olan 'Adalet, Özgürlük ve Güvenlik' konularını daha fazla önemseme yoluna gitmiş ve bu fasılların aday ülkelerin tam üyelik müzakere süreçlerinin sonlandırılmasına kadar açık kalacağını belirtmiştir. Karadağ'ın adaylık süreci ile ilgili Birliğin üzerinde en çok durduğu konu; Karadağ'da örgütlü suçlar ve yolsuzluk ile mücadeledir. Son olarak Karadağ'ın üyelik süreci kapsamında Birlik'ten aldığı finansal desteklere değinilecek olursa, CARDS çerçevesinde 1998 ve 2006 yılları arasında 272,2 milyon Euro'luk; IPA çerçevesinde 2007 ve 2010 yılları arasında Birlik'ten 131,3 milyon Euro'luk destek aldığı görülmektedir (Akıncılar Köseoğlu, 2015: 525-533).

3.1.2.1.3. Sırbistan

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) çatısı altında milliyetçi ve etnik duyguların yoğun yaşanması, Batı Balkan topraklarının barış ve huzuruna olumsuz yönde etki etmiştir. Ülkenin tarihsel geçmişine bakıldığında daha önce birçok milletle bir arada YSFC'de sorunsuz yaşanıldığı görülmektedir. Bu duruma en çok Josip Broz Tito'nun uyguladığı politikalarla barış içinde yaşamaları örnek gösterilmektedir. Ancak, Tito'nun 1980 yılında ölümü ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile YSFC topraklarında birtakım huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Sırp lider Slobodan Milošević'in milliyetçi yaklaşımları Bosna-Hersek'te çatışma yaratmış, bunun beraberinde Sırbistan'ın milliyetçi yaklaşımı Kosova'da da etnik çatışmalara sebep olmuştur. Çatışmaların temelinde farklı kimlikler, devlet algıları, dünya görüşleri, uluslararası politika algıları ve siyasi kültür yatmaktadır (Stahl, 2013: 478). 1995 yılında imzalanmış olan Dayton Barış Antlaşması ile Bosna-Hersek ile olan savaşın sona ermesine rağmen savaşı tetikleyen sorunların çözülmesi konusunda yeterli başarıya ulaşılmış olduğunun söylenebilmesi pek mümkün değildir (Şekercioğlu, 2015: 545-546).

1990'lı yıllar Sırbistan için her ne kadar sıkıntılı geçmiş olsa da 2000'li yıllardan itibaren ülkenin tablosu değişmeye başlamıştır. Başka bir deyişle, 2000'li yıllar Sırbistan için dönüşüme işaret etmektedir. Yaşanan bu dönüşümleri açmak gerekirse; Milošević'in başkanlık seçimlerini kaybetmesi ve sonrasında hükümetin devrilmesinin Sırbistan'ı büyük ölçüde dönüştürdüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra, 1990'lı yıllarda savaşlar dolayısıyla Sırbistan, uluslararası kamuoyundaki negatif imajını düzeltmek için hareket etmiş ve dış politikasını bu doğrultuda şekillendirmiştir (Şekercioğlu, 2015: 546-547).

Sırbistan'ın dış politikadaki hamlelerinden biri de AB ile ilişkileri 2000'li yıllarda başlamak olmuştur. Ancak, Sırbistan Birliğe adaylık sürecinde yolsuzluk skandallarıyla karşı karşıya kalmış; ayrıca hukuki ve demokratik yapısında problemler yaşamıştır. 2004 yılından itibaren Birliğe üye olmak için Sırbistan hukuki düzenlemeler yapmaya başlamıştır (Şekercioğlu, 2015: 541-568). 2008 senesinde, Sırbistan için bir Avrupa ortaklığı kabul edilmiş ve ülkenin üyelik başvurusu için öncelikler belirlenmiştir. 2009 yılında da Sırbistan, Birliğe üyelik başvurusunu gerçekleştirmiştir. 2012'de Sırbistan aday ülke statüsü kazanmış; 2013'te de AB ve Sırbistan arasında imzalanmış olan SAA yürürlüğe girmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021). 2014 yılında müzakerelere başlayan Sırbistan'la ilişkilerde şimdiye kadar 18 fasıl açılmıştır ve geçici olarak bilim ve araştırma ile eğitim ve kültür fasılları kapatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2021).

3.1.2.1.4. Kuzey Makedonya

Kuzey Makedonya, tıpkı diğer Batı Balkan ülkeleri gibi birçok etnik kimliğe sahip halktan oluşmaktadır. 1946 yılında Makedonya Halk Cumhuriyeti adıyla YSFC'nin içinde otonom yapıya kavuşmuştur. Ülke, YSFC'nin dağılmasının ardından 1991 yılında düzenlenen referandum ile bağımsızlığını ilan ederek, Makedonya Cumhuriyeti olarak kurulmuştur (Gadjanova, 2006: 103). Ancak, YSFC'nin dağılmasının akabinde sınır komşusu olduğu ülkelerde yaşanan etnik çalkantılar kendisine de sıçramıştır (Danforth, 2015: 581). Makedonlar ve Arnavutlar arasında etnik nedenli çatışmalar yaşanmış, Arnavutluk Ulusal Özgürlük Ordusu (Albanian National Liberal Army/ NLA) Kuzey Makedonya'nın bazı bölgelerini işgal altına almıştır (Gadjanova, 2015: 103). Yaşanan bu çatışmalar bir yandan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB tarafından uzlaştırılmaya çalışılırken; diğer yandan 2001 yılında, Makedonya ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Ancak, SAA kapsamında Birlik tarafından, Makedonya'ya etnik sorunların çözülmesi, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi çeşitli koşullar öne sürülmüştür (Keskin, 2015: 582). Nihayetinde AB'nin ve ABD'nin çabaları sonuç vermiş ve 2001 yılında taraflar arasında Ohrid Çerçeve Antlaşması (Ohrid Framework Agreement/OFA) imzalanmıştır (Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE], 2001). OFA ile ülke içinde var olan farklı etnik kimliğe sahip bireylerin huzur ve barış içinde yaşamasını ve etnik kimlikler arasında eşitlik sağlanması amaçlanmıştır. Bunun dışında, AB'nin ilk askeri operasyonu olan Concordia Operasyonu, OFA'nın uygulanması amacıyla Kuzey Makedonya'da gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, Birlik Proxima Operasyonunu düzenlemiştir (Keskin, 2015: 583).

AB ile Makedonya arasındaki ilişkilerin başlangıcı 1995 senesine dayanmaktadır. Kuzey Makedonya, SAA'nın imzalanmasından üç yıl sonra AB'ye katılmak için 2004 senesinde başvuruda bulunmuş, bir sene sonra da aday ülke ilan edilmiştir. 2000-2006 yılları arasındaki dönemde Makedonya'nın CARDS çerçevesinde alacağı mali yardımın tutarı 4.650 milyon Euro olarak belirlenmiştir. (Keskin, 2015: 584-587). Ancak, ülkenin üyelik süreci kısmen belirsiz bir durumdadır. Bu durumun en temel sebebiyse Yunanistan'la arasında yaşanan isim sorunudur (Oğuz vd., 2020: 19).

Bu bağlamda Makedonya'nın isim sorununa da değinmek gerekmektedir. Yunanistan, Makedonya ismini, Makedon ulusunu ve tarihini kabul etmemektedir. Yunanistan, Makedonya isminin Yunanistan'daki bir bölgenin adı olmasından ciddi derecede rahatsız olmuştur. Ayrıca, Yunanistan yeni Makedon anayasasını yayımlamış ve bu anayasaya karşı çıkmıştır. Beraberinde ülkenin bayrağını da kendi sembolü olan Verginia Güneşi olması nedeniyle tanımamıştır. Bu nedenle Yunanistan, Makedonya'nın AB ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliklerinin veto yetkisini kullanarak engellemiştir. Bunun yanı sıra Yunanistan, Makedonya'ya ambargo ettiği ve Makedonya'nın Birliğe üyeliğini engellediği gibi Birliğin aday ülkelere sağladığı mali destekleri almasına da müdahale etmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla 1995 yılında anlaşmazlığa taraf olan Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti ile Geçici Anlaşma (Interim Accord) imzalanmıştır. Daha sonra Yunanistan, 'Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti' olarak Kuzey Makedonya'ya hukuki olarak tanımış ve bu doğrultuda Makedonya'nın uluslararası örgütlere üye olmasına engel olmama ve Makedonya'ya uyguladığı ambargoyu kaldırma yönünde taahhütte bulunmuştur. Fakat tüm bunlar taraflar arasındaki sorunu çözüme kavuşturmaya yetmemiştir. Avrupa Adalet Divanı (European Court of Justice/ ECJ) ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) gibi uluslararası arenada sorunun çözülmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen, problem çözümü tarafların insiyatifine bırakılmıştır (Keskin, 2015: 591-596). Nihayetinde isim sorunu 2019 yılındaki Prespa Anlaşması ile Makedonya'nın 'Kuzey Makedonya Cumhuriyeti' ismini alması kabul edilerek çözüme kavuşturulmuştur. Bu sayede, Yunanistan ile anlaşmaya varılmış ve Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyelik sürecindeki en büyük engellerden biri olan Yunanistan ile olan problemi bertaraf edilmiştir. Ayrıca, Kuzey Makedonya'nın AB'ye tam üyelik için adaylık müzakerelerine başlayabileceği belirtilmiştir (Oğuz vd., 2020: 19). Kuzey Makedonya'nın, 2020 senesinden itibaren AB'ye üyelik müzakerelerin başlanması kararlaştırılmıştır (Avrupa Komisyonu, t.y.).

3.1.2.1.5. Türkiye

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) Topluluğa katılmak için 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'nin kuruluşundan 19 ay gibi kısa bir süre sonra başvuruda bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Topluluğa ilk başvuran ülkelerden biri olan Türkiye, hâlâ Birliğe üye olmayı beklemektedir. Ancak, Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna dahil olma yönünde beyanda bulunmasının ardından Birliğe yirmi iki ülke katılmış ve altı genişleme dalgası yaşanmıştır. Bu genişleme dalgaları zaman zaman Türkiye'nin rakibi olabilecek ülkelerden oluşmaktaydı. Bu ülkelerin en başında ise Yunanistan gelmektedir. O dönemin Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu; "Yunanistan'ı asla yalnız bırakmamalısınız, Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile siz de tereddüt etmeden arkasından atlayacaksınız." sözleriyle düşüncesini belirtmiştir (Karluk, 2007: 439). AET başlangıçta bu iki ülkenin adaylık süreçlerini eşit bir zeminde yürütme kararı almış olsa da daha sonra bu stratejiden vazgeçmiş, dahası 1981 yılında Yunanistan AET'ye üye olmuştur (Çakır, 2016: 40).

Adaylık perspektifinde Türkiye ve AB ilişkilerinin seyrine bakılacak olursa, Türkiye'nin üyelik sürecinde dönem dönem inişler ve çıkışlar yaşandığı dikkat çekmektedir (Eralp, 2017: 80). Türkiye'nin üyelik süreci daha önce Birliğe üye olmuş veya hâlihazırda aday ülke statüsünde olan hiçbir ülkeye benzememektedir. Oldukça uzun yıllara dayanan Türkiye'nin AT'ye üyelik sürecinde taraflar bazen birbirinden uzaklaşmış, bazen de yakınlaşmıştır. Ancak, iki tarafın arasında birbirinden tamamen kopuş yaşanmamıştır. Daha farklı ifadeyle, taraflar, üyelik sürecini sürdürme hususunda iradelerini korumuşlardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Üyelik süreçlerini sekteye uğratan nedenler arasında Türkiye'de yaşanan darbeler, Kıbrıs meselesi, Kürt meselesi, demokratikleşme, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı gibi siyasi konular olduğu gibi ekonomik ve teknik sorunlar gelmektedir (Akçay ve Akgül Açıkmeşe, 2017: 35). Kronolojik olarak, taraflar arasında ortaklık kurmayı amaçlayan ve ortaklık hukuku yaratan Ankara Anlaşması 1963 yılında imzalanmıştır (Arat, 2016: 616). Ancak, 1987 yılında tam üyelik için başvuruda bulunulmuştur. Bu başvuru sürecini erken bulan Topluluk, Türkiye'ye ancak 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile aday ülke statüsü vermiştir (Avrupa Komisyonu, 2021). Türkiye'nin adaylık müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Katılım müzakerelerinin ilk ayağını oluşturan tarama süreci 2005 ve 2006 arasında gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Türkiye, günümüze kadar ancak 16 faslı müzakereye açabilmiş, 1 faslı geçici olarak kapatabilmiştir; bunun yanı sıra 14 fasıl da Ek Protokolden ve GKRY'den dolayı blokaja sahip olduğundan, müzakereye açılmamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021).

3.1.2.2. Potansiyel Aday Ülkeler

Birliğe üye olma yönünde irade beyan eden ancak üyelik sürecinin temel şartlarından olan Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmekte başarısız olan ülkeler ise potansiyel aday statüsüne sahiptir ve bu statüye sahip olan Bosna – Hersek ve Kosova olmak üzere iki ülke vardır. Bu başlık kapsamında, bu ülkelerin kısaca tarihsel geçmişlerine ele alınacak ve AB'ye üyelik süreçleri incelenecektir.

3.1.2.2.1. Bosna Hersek

Bosna-Hersek AB'nin potansiyel aday statüsüne sahip olan ülkelerinden bir tanesidir. AB ile Bosna-Hersek arasındaki ilişkiler 1992 senesinde resmi olarak başlamıştır. Bunun yanı sıra, 1996 senesinden itibaren Bosna-Hersek çeşitli ekonomik ve politik dönüşümler tecrübe etmeye başlamıştır (Akçay, 2018: 52). AB, Bosna-Hersek ile SAA imzalamak için şart sunmuştur. Bu bağlamda Bosna-Hersek'in polis reformu yapması beklenmiştir (Uğurkan, 2015: 620). Daha açık bir ifadeyle, iki farklı etnik yapıya sahip polis teşkilatından oluşan Bosna-Hersek'in polis reformu şartı kapsamında çok etnikli bir polis teşkilatına sahip olmasını SAA için koşul olarak sunulmuştur (Akçay, 2018: 56). Taraflar arasındaki SAA, 2008 yılında imzalanmıştır. Ancak Bosna-Hersek gerekli kriterleri sağlayamadığından 2015 yılında yürürlüğe girmiştir. Ülke, AB'ye üyelik başvurusunu 2016 yılında yapmıştır (Avrupa Komisyonu, 2021).

Bosna-Hersek hem devlet örgütlenme yapısı bakımından hem de Birliğe üyelik süreci bakımından diğer Balkan ülkelerine göre farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıkların en başında da Bosna-Hersek'te Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar arasında yaşanmış olan etnik çatışma gelmektedir. Çatışmanın bitip taraflar arasında barış anlaşmasının imzalanması ancak ABD'nin önderliğinde ve AB'nin katkılarıyla birlikte olmuştur. 1995 senesinde taraflar Dayton Barış Anlaşması'nı imzalamışlardır. Dayton Barış Anlaşması, taraflar arasında barışı sağlamanın beraberinde Bosna-Hersek'in kurumsal yapısını oluşturan ve anayasa niteliğinde olan bir anlaşmadır. Fakat, anlaşmanın Bosna-Hersek'in kurumsal yapısında temsil hakkıyla ilgili sorunlar, idari yapısının karmaşıklığı, siyasi iktidarsızlığı, politik sisteminin üçe ayrılması vs. sebeplerden dolayı zayıf kaldığı görülmekte ve bu durum da Bosna-Hersek'in, adaylık sürecinde karşılaması beklenen kriterleri sağlamanı güçleştirmekte ve Birliğe adaylık sürecini sekteye uğratmaktadır. Bu sebeple revize edilmesi ya da değiştirilmesi gerekmektedir (Uğurkan, 2015: 619-620).

Bosna-Hersek'in sorunları sadece siyasi boyutta değildir. Beraberinde çeşitli ekonomik problemleri de bulunmaktadır. Bilhassa, etnik çatışmaların olduğu yıllar Bosna-Hersek'e büyük bir ekonomik yük getirmiştir. Ayrıca ülkede ekonomik anlamda etnik kökenlerde üçe bölünmüşlük mevcuttur. Tüm bunların beraberinde Bosna-Hersek ülkedeki rekabet politikasının yeterli olmaması, uygulanan politikalar, düşük gelir düzeyi, işgücü piyasasına olan gereksinim nedeniyle Birliğe üye olabilmek için ekonomik olarak yeterli niteliğe sahip değildir. Özetle, Bosna-Hersek, Birliğin aday ülkelerden talep ettiği ekonomik kriterlerini karşılamaktan uzaktır. Yolsuzluk konusu da Bosna-Hersek'in üyelik sürecini tıpkı diğer ülkelerdeki gibi sekteye uğratmaktadır (Uğurkan, 2015: 620).

3.1.2.2.2. Kosova

AB'nin potansiyel aday ülkelerinin ikincisi Kosova'dır. Kosova'nın AB'ye üyelik sürecinin diğer ülkelerden daha farklı dinamiklere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Kosova'yı bu derece farklı kılan en önemli unsur, ülkenin devlet inşası sürecinde Birliğin bilhassa kurumsal olarak yer almasıdır (Özekmekçi, 2015: 659).

Kosova'nın bağımsızlık öncesi tarihsel sürecine bakıldığında, diğer Balkan ülkeleri gibi bazı politik sorunlar ile karşılaştığı görülmektedir. Bu sorunlar yapısal olarak kısmen aynı olsa da çözüm süreci farklılık arz etmektedir. Öncesinde, Josip Broz Tito'nun önderliğindeki Eski YSFC çatısı altında Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı bir bölge olarak kabul edilen Arnavutluk için 1974 Anayasası ile bu durum değişmiş ve ülke federal yapıya kavuşmuştur. Sonrasında, Tito'nun 1980 yılındaki ölümünün ardından Kosova'da da çeşitli sıkıntılar baş göstermiştir (Jakupi, 2017: 189).

1991 yılında Kosova Cumhuriyeti tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Abazi, 2008: 1). Lakin, daha sonraki aşamaların pek barışçıl olmadığı dikkat çekmektedir. Sırp Ordusu ile Kosova Kurtuluş Ordusu (Ushria Çlirimtare e Kosovës/ UÇK) arasında çatışmalar başlamıştır. Hatta bu çatışmalar etnik temizlik boyutuna

ulaşmıştır. Yaşanan bu durum uluslararası alana taşınmış ve uluslararası örgütler sürece müdahale etmeye çalışmıştır. Daha açık bir ifadeyle 1999 yılının başlarında NATO bu çatışmaya müdahalede bulunmuştur. Beraberinde, BM de yaşanan çatışmaları durdurmak adına sürece dahil olmuştur. Kosova'nın sivil yönetimi BM Geçici Kosova Misyonu (United Nations Interim Administration/ UNMIK) güvenliği ise 'Kosovo Force' eliyle NATO'ya bırakılarak uluslararası himaye altına alınmıştır (Özekmekçi, 2015: 663).

2008 yılında Kosova, Sırbistan'a karşı bağımsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen, Sırbistan bu durumu kabul etmeyip konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) taşımıştır. Sonuç olarak, UAD'de 2010 yılında bağımsızlığa engel bir karar çıkmamıştır (Özekmekçi, 2015: 665). Kısacası, Kosova bağımsızlığını kazanana kadar birçok problemle baş etmiştir.

AB-Kosova ilişkileri Kosova'nın yeniden inşasına katkı sağlamıştır (Sela ve Shabani, 2011: 28). Taraflar arasındaki SAA, 2013 yılında müzakere edilmeye başlamış ancak 2015 yılında imzalanarak, 2016 yılında yürürlüğe girmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021). Kosova'nın adaylık sürecinde var olan sorunlar; yolsuzluk, nepotizm (akraba kayırmacılığı), hukuk ve yargı ile alakalı sorunlar, insan kaçakçılığı, kara para aklama, uyuşturucu ticareti gibi organize suçlar, şeffaflık ilkesinin hâkim olduğu devlet mekanizmalarının olmayışı ve etkin işleyen hukuk ve devlet sisteminin yokluğudur. Özetle, diğer Balkan ülkeleri gibi Kosova'nın tarihsel süreçten kaynaklı ve yapısal olan birçok sorunu mevcuttur. Bu sorunların, Kosova'nın AB'ye dahil olma sürecine engel teşkil ettiği görülmektedir (Özekmekçi, 2015: 684-686). Tüm bunların beraberinde Kosova, bazı AB üyeleri tarafından tanınmamaktadır (Progonati, 2020: 131). Bu durumun da Birlik ile olan ilişkilerinde sorun teşkil edebilmesi mümkündür.

3.2. Avrupa Birliği'ne Aday Statüsündeki Ülkelerin Karşılaştırılması

Çalışmanın amacı Birliğin genişleme politikasında yer alan ülkelerin dinamiklerini anlamak ve bu ülkelerin karşılaştırılarak, bu ülkelerin Birliğe üye olmaya ne derece yakın olduğunun analiz edilmesidir. Çalışmanın amacına daha iyi hizmet edebilmesi adına da Birliğe aday statüsündeki ülkelerin ekonomik ve politik olarak karşılaştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Birliğin şu anda genişleme politikasında yer alan 7 ülke ilk olarak politik olarak; daha sonra çeşitli makroekonomik göstergeler aracılığıyla ekonomik olarak karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Politik Açıdan Karşılaştırılması

Çalışmanın bu kısmında öncelikle ülkelerin üyelik süreçleri ele alınacak, daha sonra müzakere süreçleri incelenecektir.

Soğuk Savaşın bitmesinin akabinde Doğu Avrupa ülkeleri gibi Batı Balkanlar da yüzünü Batı'ya ve Avrupa'ya dönmüştür. Arnavutluk, Batı Balkan ülkesi olarak AB

ile ilişkileri başlatan ilk ülke olmuştur. 1992 yılında Birlik ile ilişkilerini başlatmış olmasına rağmen Arnavutluk, diğer aday ülkelerle kıyaslandığında adaylık sürecinde kısmen geride kalmıştır (Yurtsever, 2015: 490). Batı Balkan ülkeleri arasında ilk yapılan SAA Kuzey Makedonya ile olmuştur. Aynı zamanda bu bölgedeki katılım öncesi mali yardımlar kapsamında IPA fonlarını ilk kez kullanan ülke de Kuzey Makedonya'dır (Keskin, 2015: 587).

Demokrasiye geçiş süreci ve demokratikleşme aşamaları Arnavutluk için diğer Doğu Bloğu ülkelerine kıyasla daha geç yaşanmıştır. Bunun yanı sıra demokratikleşme süreci ve yaşanan siyasi dönüşüm elitler tarafından değil, öğrenciler tarafından gerçekleştirilmesinden kaynaklı diğer ülkelerden farklılık arz etmektedir (O'Bogdani ve Loughlin, 2007: 21-22). Karadağ, YSFC'den savaş haricinde bir yolla ayrılan ilk ülke olmuştur (Radulovic, 2011 80). Öte yandan, Birliğe göre Karadağ'ın, halledilmesi ve çözüme kavuşturulması gereken siyasi meseleleri de bulunmamaktadır (Akıncılar Köseoğlu, 2015: 528). Kosova ise bu ülkeler arasında bağımsızlığını en geç elde eden ülkedir. Bunun yanı sıra, bazı AB üyelerinin Kosova'yı tanımaması Birlik ile kurulan ilişkilerde birtakım problemler meydana getirmektedir (Özekmekçi, 2015: 639). Akıncılar Köseoğlu Batı Balkanların, AB'ye bakış açıları bakımından Birlik üyeliğine daha yakın olan ve Birliğe üyelik için siyasi ve ekonomik reformlara ihtiyaç duyan ülkeler olması bakımından iki gruba ayrılmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Birinci grupta yer alan ülkeler; Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya iken, diğer grupta yer alan ülkeler ise Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova'dır (Akıncılar Köseoğlu, 2015: 528-529).

Müzakere süreçlerinde adaylık fasılların açılması durumu, Konsey tarafından oluşturulan açılış kriterlerini aday ülkenin karşılama konusunda yeterli olup olmadığına bakılarak incelenmektedir. Dahası, aday ülkenin, her bir fasıl için yine Konsey tarafından belirlenen kapanış kriterlerini sağlaması halinde ancak fasıllar geçici olarak kapatılabilmektedir. Fakat ifade edilmesi gerekir ki yalnızca bir üye ülkenin olumsuz görüş belirtmesi halinde fasılların açılmasını veya geçici olarak kapatılabilmesini bloke etmesi mümkündür. Aday ülkelerin müzakere süreçleri ele alındığında, adaylık statüsüne sahip beş ülkenin de müzakere aşamalarının farklı aşamalarda olduğu görülmektedir. Arnavutluk ve Kuzey Makedonya daha önce müzakerelere başlayamamış olmasına rağmen, Mart 2020 itibariyle müzakere süreçlerinin başlatılacağı yönünde karar alınmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020). Diğer taraftan Türkiye'nin hem adaylık hem de müzakere sürecinin uzun zamandır devam etmekte olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin müzakerelere başladığı 2005 tarihinde diğer dört ülkenin aday ülke konumunda bile olmadığı görülmektedir. Bu ülkelerin çoğunun aday ülke statüsü elde etmesi 2010 yılından sonra gerçekleşmiştir. Müzakere süreçlerini başlatan Karadağ ve Sırbistan gerek açılan fasıllar açısından gerekse geçici olarak kapatılan fasıllar açısından Türkiye'den daha ileri bir konuma sahiptirler. Türkiye ile 2005 senesinde müzakerelere başlanmasına rağmen ancak 16 fasıl açılmış ve sadece 25. fasıl olan Bilim ve Araştırma faslı geçici olarak kapatılabilmektedir. Diğer taraftan, 2011 yılında Karadağ'ın müzakerelere başlanması

yönünde kararı alınması rağmen, müzakere sürecinde son fasıllar (34. Kurumlar ve 35. Diğer Konular) ve Rekabet Politikası (8. Fasil) dışında bütün fasılların açılmış olduğu dikkat çekmektedir. Hatta, Bilim ve Araştırma (25. Fasil), Eğitim ve Kültür (26. Fasil), Dış İlişkiler (30. Fasil) olmak üzere üç fasıl geçici olarak kapatılmıştır. Bir diğer müzakere sürecine başlamış aday ülke olan Sırbistan'ın müzakere sürecinde ise 16 Fasil açılmış olup Bilim ve Araştırma ve Eğitim Kültür fasılları geçici olarak kapatılmıştır. Sırbistan'ın adaylık süreciyle ilgili dikkat çeken bir diğer husus da son fasıllardan olan Diğer Konular (35. Fasil) Fasılının açıldığı tek ülke olmasıdır. Öte yandan bu fasıl için, şu anda Türkiye'de ve Karadağ'da tarama sürecinin bile henüz bitmediği görülmektedir.

3.4.2. Ekonomik Açıdan Karşılaştırılması

Bu bölüm kapsamında, Birliğe ülkelerin ekonomik verileri; GSYİH, kişi başına düşen GSYİH, büyüme oranları, enflasyon oranları, cari işlemler bilançoları, işsizlik oranları gibi makroekonomik göstergeler doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İlk olarak, önemli bir ekonomik gösterge olan aday ve potansiyel aday ülkelerin GSYİH'lerinin 2020 senesine ait değerleri senenin üçer aylık bölümleri çeyrek olmak üzere dört bölümde incelenecektir. Aşağıda Tablo 1'de 2020 yılının GSYİH değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 1: Aday Ülkelerin GSYİH Değerleri (Milyon Euro/ 2020)

Ülkeler	Birinci Çeyrek	İkinci Çeyrek	Üçüncü Çeyrek	Dördüncü Çeyrek
Arnavutluk	3 039.5	3 100.7	3 336.7	3 514.3
Karadağ	917.4	902.4	1 213.4	1 160.0
K. Makedonya	2 607.7	2 332.8	2 781.4	3 044.2
Sırbistan	11 077.6	10 810.4	11 931.2	12 648.3
Türkiye	159 211.1	136 849.8	167 155.8	162 202.9
Bosna-Hersek	4 260.4	4 078.3	4 551.8	4 481.4
Kosova	1 437.7	1 635.7	1 828.5	-

Kaynak: Avrupa Birliği Resmi İstatistik Ofisi [EUROSTAT] (2021).

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi, Türkiye'nin GSYİH değerlerinin diğer ülkelere karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'yi, ikinci sırada Sırbistan takip etmektedir. Diğer potansiyel aday ülkelerin ise GSYİH'lerinin çok düşük olduğu görülmektedir. Aday ülke statüsünde en düşük GSYİH değerine sahip olan ülke Karadağ olmuştur. Ayrıca, tabloda dikkat çeken bir diğer nokta da Kosova hariç tüm aday ülkelerin GSYİH'lerinin mart, nisan ve mayıs aylarını kapsayan ikinci çeyrekte düşüş göstermesidir. Üçüncü çeyrek döneminde ülkelerin GSYİH'leri artarken, dördüncü çeyrek döneminde Karadağ, Türkiye ve Bosna-Hersek'in GSYİH'lerinin azalmış olduğu dikkat çekmektedir. Fakat, GSYİH'in

azalması hususuna rakamsal olarak bakıldığında, Türkiye haricindeki potansiyel aday ülkelerde çok fazla dalgalanmanın söz konusu olmadığı gözlemlenmektedir. Öyle ki, Türkiye'nin GSYİH'ini birinci çeyrekte ikinci çeyreğe geçerken yaklaşık 23 bin Euro düşerken, ikinci çeyrekte üçüncü çeyreğe geçerken 30 bin Eurodan daha fazla bir artış göstermiştir. Üçüncü çeyrekte dördüncü çeyreğe geçerken de yaklaşık 5 bin Euro düşüş göstermiştir. Özellikle, birinci, ikinci ve üçüncü çeyrek arasındaki dalgalanmalar, hiçbir aday ülkenin GSYİH değerlerine denk gelmemektedir.

Aday ülkeler ekonomik boyutta karşılaştırıldığında ikinci sırada aday ülkelerin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıllarına yer verilmiştir. Aşağıda Tablo 2'de aday ve potansiyel aday konumunda olan ülkelerin kişi başına düşen gayri safi milli hasıla değerleri belirtilmiştir.

Tablo 2: Aday Ülkelerin Kişi Başına Düşen GSYİH Miktarları (2019)

Ülkeler	Kişi Başına Düşen GSYİH (Dolar)
Arnavutluk	5,353.2
Karadağ	8,910.5
Kuzey Makedonya	6,022.2
Sırbistan	7,411.6
Türkiye	9,126.6
Bosna-Hersek	6,108.5
Kosova	4,430.8

Kaynak: Dünya Bankası (2021).

Tablo 2'den de görülebildiği üzere Birliğe aday ve potansiyel aday statüsüne sahip olan ülkelerin kişi başına düşen GSYİH'lerinin birbirlerine yakın olarak seyretmesi ile birlikte, ilk sırada 9 bin dolar ile Türkiye'nin olduğu görülmektedir. Türkiye'yi çok az bir farkla ve yaklaşık 9 bin dolar ile Karadağ ikinci sırada takip etmektedir. En düşük orana sahip olan ülkeler ise 5 bin dolar ile Arnavutluk ve 4 bin dolar ile Kosova olmuştur.

AB'ye aday olan ülkeleri karşılaştırma için kullanılacak bir diğer makroekonomik gösterge de büyüme oranıdır. Aşağıdaki tabloda aday ülkelerin büyüme oranları belirtilmiştir. Tabloda belirtilen veriler 2020 yılını yansıtmakta olup, Avrupa Birliği Resmi İstatistik Ofisi (EUROSTAT)'nden alınmıştır.

Tablo 3: Aday Ülkelerin Büyüme Oranı (2020)

Ülkeler	Büyüme Oranı
Arnavutluk	-
Karadağ	-
Kuzey Makedonya	- 4.5

Sırbistan	- 1.0
Türkiye	1.8
Bosna-Hersek	-
Kosova	- 4.1

Kaynak: EUROSTAT (2021).

EUROSTAT'ta Kuzey Makedonya'nın, Sırbistan'ın, Türkiye'nin ve Kosova'nın büyüme oranlarına yer verilmiştir. Diğer üç ülkenin (Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek) verilerine EUROSTAT'ta erişilememiştir. Bu dört ülke kapsamında büyüme oranında pozitif ivmeye sahip olan tek ülkenin Türkiye olduğu saptanmıştır. Türkiye'yi takip eden ve negatif büyümeye sahip olan ülke de Sırbistan'dır. Kuzey Makedonya ve Kosova'nın ise %-4 civarında büyüme seyrettiği görülmektedir.

Enflasyon verisi aynı zamanda ortak para birimi olan Euro alanına geçişi ifade eden Maastricht Kriterleri kapsamında da incelenmektedir. Aşağıda Tablo 4'de bu tanım kapsamında AB'ye aday ve potansiyel aday konumunda olan ülkelerin verilerine yer verilmiştir.

Tablo 4: Aday Ülkelerin Enflasyon Oranı, GSYİH Deflatörü (2019)

Ülkeler	Enflasyon Oranı
Arnavutluk	0.4
Karadağ	2.0
Kuzey Makedonya	1.1
Sırbistan	2.4
Türkiye	13.9
Bosna-Hersek	2.6
Kosova	1.0

Kaynak: Dünya Bankası (2021).

Tablodan da anlaşılacağı üzere, enflasyon konusunda en başarılı ülke 0.4 oranıyla Arnavutluk'tur. Enflasyonun en yüksek olduğu ülke 13.9'lük değer ile Türkiye'dir. Genel olarak tabloya bakıldığında, Türkiye haricindeki diğer aday ülkeler arasında enflasyon verilerinde dikkat çekici bir farkın olmadığı görülmektedir.

Aşağıda tabloda Birliğe aday ve potansiyel aday statüsünde olan ülkelerin cari hesap bakiyelerine yer verilmiştir.

Tablo 5: Cari Hesap Bilançosu/GSYİH (%) (2019)

Ülkeler	Cari Hesap Bakiyesi/ GSYİH
Arnavutluk	- 8.0
Karadağ	- 15.1
Kuzey Makedonya	- 3.3

Sırbistan	- 6.9
Türkiye	0.9
Bosna-Hersek	- 3.1
Kosova	- 5.6

Kaynak: Dünya Bankası (2021).

Tablo 5'e göre, cari hesap bilançosunun gayri safi yurtiçi hasıllarına oranı konusunda en iyi aday ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Türkiye haricindeki diğer ülkelerde cari hesap bilançolarının negatif yönde seyretmekte olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda en düşük performansa sahip olan ülke de Karadağ'dır.

Aday ve potansiyel aday ülkeler önemli bir makroekonomik gösterge olan işsizlik oranı kapsamında da karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki Tablo 6'da Dünya Bankası verileri ışığında aday ve potansiyel aday ülkelerin işsizlik oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 6: Aday Ülkelerin İşsizlik Oranları (2019)

Ülkeler	İşsizlik Oranı (%)
Arnavutluk	15.69
Karadağ	15.12
Kuzey Makedonya	17.26
Sırbistan	10.39
Türkiye	13.67
Bosna-Hersek	15.69
Kosova	25.56

Kaynak: Dünya Bankası (2021).

İşsizlik konusundaki verilere bakıldığında, işsizliğin en düşük olduğu ve en iyi performans sergileyen ülkenin yaklaşık %10 civarında bir oranla Sırbistan olduğu gözlemlenmektedir. Sırbistan'ı, yaklaşık %14'lük bir oranla Türkiye takip etmektedir. Üçüncü sırada da Karadağ'ın geldiği görülmektedir. Karadağ'dan sonra ve çok az bir farkla Arnavutluk ve Bosna-Hersek gelmektedir. Bu iki ülke ile ilgili dikkat çeken bir diğer önemli husus da işsizlik oranlarının aynı olmasıdır. İşsizlik konusunda en kötü karneye sahip olan ülke %25'den de fazla bir oranla Kosova olmuştur.

4.TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında AB'ye aday statüsündeki ülkeler ekonomik ve siyasi açılardan karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, siyasi açıdan karşılaştırıldığında ilk olarak demokratikleşme süreçleri daha sonra Birliğe adaylık süreçleri ele alınmıştır. Edinilen bulgular ışığında, siyasi açıdan tüm aday ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin sancılı olduğu gözlemlenmiştir. Dahası, özellikle 1990'lı yıllarda

Batı Balkan ülkeleri ciddi etnik çatışmalar yaşamıştır. Bu ülkelerdeki çatışmaların bazılarına uluslararası müdahaleler gerçekleşmiş ve barış ortamı ancak bu şekilde sağlanabilmiştir. Fakat özellikle Bosna-Hersek'in kurumsal yapısında Dayton Barış Anlaşması'ndan kaynaklı çeşitli sıkıntılar gözlemlenmiştir. Potansiyel aday ülke statüsüne sahip olan bir diğer ülke Kosova da etnik çatışmaların ortasında kalmış ve BM, NATO ve AB gibi uluslararası örgütlerinin sayesinde ülke yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bağımsızlığını ise diğer ülkelere nispeten çok yakın bir tarihte kazanmıştır. Türkiye demokratikleşme sürecini diğer ülkelere kıyasla çok daha erken başlatmıştır, ancak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporlarında demokratiklik konusunda sıkıntıları olduğuna değinilmektedir.

Kopenhag siyasi kriterleri insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları, temel özgürlükler ve sivilleşme gibi diğer siyasi unsurların değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır. Ancak çalışma, bu kapsamda daha çok ülkelerin demokratikliği üzerine yoğunlaşmıştır. Demokratiklik konusu son dönemlerde otoriterleşme tartışmaları ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Özellikle Balkanlar ve Türkiye kapsamında değerlendirilen otoriterleşme konusu, bu ülkelerin kurumsal zayıflığından, iktidara gelmek ve iktidarı korumak için otokratik davranma eğilimine giren yöneticilerin varlığından kaynaklı ele alınmaktadır. Bu durum demokratikleşmeden ziyade, rekabetçi otoriterizm odaklı otoriter popülizme geçişi ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu alandaki çalışmalar, ekonomik dinamikleri göz ardı etmeleri halinde bu geçişi yeterli açıklayamamakla eleştirilmektedirler. Dolayısıyla, siyasi değerlendirmeleri ekonomik dinamiklerden bağımsız incelemek, özellikle AB adaylık sürecindeki ülkeler bağlamında, konunun eksik yorumlanmasına neden olmaktadır.

Adaylık süreçleri konusundaki bulguların tartışılması gerekirse, aday ülke statüsünde olan ülkeler; Türkiye, Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya'dır. Bu ülkelerin Birliğe tam üye olması için gerekli olan fasılları tamamlaması beklenmektedir. Ancak, Türkiye gerek ortaklık veya üyelik başvurusu bakımından gerekse müzakerelere başlama süreçleri bakımından diğer aday ülkelere göre çok daha erken AB ile ilişkilerini geliştirmiştir. Fakat, müzakereye açılan fasıllar ve geçici olarak kapatılan fasıllar kapsamında diğer ülkelerin çok daha gerisindedir. Birliğin potansiyel aday ülkeleri, Bosna-Hersek ve Kosova henüz üyelik süreçlerinin gereklerini yerine getiremediğinden aday ülke statüsüne kavuşamamışlardır. Bu sebeple, bu iki ülkenin müzakere süreçlerine daha başlanamamıştır.

Çalışma kapsamında aday ve potansiyel aday ülkeler çeşitli makroekonomik veriler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin işsizlik ve enflasyon verileri haricindeki diğer makroekonomik göstergelerde daha iyi konumda olduğu saptanmıştır. Diğer ekonomik bulgular olan, GSYİH, kişi başına düşen GSYİH, büyüme oranı, cari hesap bakiyesi verilerinde en iyi performansa sahip olan ülkenin Türkiye'nin olduğu gözlemlenmiştir. Enflasyon oranı bakımından ise Türkiye sonuncu olurken, diğer ülkelerin enflasyon oranlarının neredeyse birbirine yakın seyrettiği görülmektedir.

SONUÇ

AB'nin genişleme politikası birçok dinamiğin bir araya gelmesinden etkilenmektedir. Zamanla kendi içerisinde değişiklik göstererek daha sistematik bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Kopenhag Kriterleri çerçevesinde aday ülkelerden Birliğe üye olabilmeleri için ekonomik, siyasi ve AB müktesebatına uyum olmak üzere üç kriteri yerine getirmesi beklenmektedir. Aday ülke ancak bu kriterleri yerine getirebilirse, Birliğe üye olabilmektedir. Ayrıca, aday ülke bu kriterleri sağlasa bile AB'nin, hazmetme kapasitesi bağlamında aday ülkeyi kendisine üye olarak kabul etmemesi de olasıdır.

Aday ülke statüsüne eriştikten ve müzakere sürecinin açılması kararından sonra Birlik, 35 Fasal başlığı altında birçok konuyu müzakereye açmaktadır. Aday ülke ile Birlik müktesebatı uyumlu hale geldikten sonra ilgili fasıl geçici olarak kapatılabilmektedir. Birliğin şu anki aday ülkelerinden Türkiye, Sırbistan ve Karadağ müzakere süreçlerine başlamıştır. Arnavutluk ve Kuzey Makedonya'nın da müzakerelere başlaması kararı alınmıştır. Potansiyel aday statüsündeki ülkelerin ise henüz Birliğin talep ettiği şartları karşılamaya pek yakın olmadığı görülmektedir.

Aday ve potansiyel aday ülkelerin ekonomik ve siyasi yapıları birlikte ele alındığında, bu ülkelerin birçok ekonomik ve siyasi sorunlarla karşılaşmakta olduğu saptanmıştır. Çalışmanın araştırma sorusu üyelik sürecinde olan bu ülkelerin hangisinin ya da hangilerinin üyeliğe daha yakın olduğudur. Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin diğer aday ülkelere kıyasla birçok alanda daha iyi durumda olduğu konusunda ortak bir yargıya varılabilmesi mümkündür. Fakat, Türkiye dışındaki diğer aday ülkelerin müzakere süreçleri, açılan fasıllar ve adaylık süreçleri bakımından kıyaslandığında, Türkiye'nin adaylık sürecinin daha yavaş seyretmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomik ve siyasi göstergeler ile adaylık süreçlerine dair bulgular birlikte incelendiğinde, Türkiye'nin adaylık sürecine dair özellikle ekonomik göstergelerin dışındaki engellerin önemli olduğunun belirtilebilmesi mümkündür. Bunun yanı sıra, Türkiye haricindeki diğer aday ülkelerin genel olarak ekonomik yapılarının birbirlerine yakın olmaları sebebiyle, Birliğe üye olmaları için başka kriterlerde birbirlerinden ayrışacağı şeklinde bir değerlendirme yapmak da mümkün olmaktadır.

Son olarak ifade etmek gerekir ki, Birliğe üye olmak için konan Kopenhag kriterlerinden özellikle ekonomik ve siyasi kriterlerin karşılanması da üyelik için bir koşulluluk arz etmemektedir. Avrupa Birliği'nin genişleme süreçlerinde ülkeler ekonomik anlamda rekabetçi ve gelişmiş olsa da ve siyasi alanda kriterlerin çoğunu karşılamış olsa da bu durum Birliğe üyeliği garanti yapmamaktadır. Bunun dışında diğer çalışmalarda da görülebileceği gibi, kültürel faktörlerin, ülkelerin nüfus yapılarının, ticari çıkar unsurlarının ya da Birlik ve aday ülke arasındaki iyi ilişkiler kurulmuş olmasının da üyeliği etkileyici faktörler olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Bu durum da adaylık sürecinin yönetilmesinde ve sonuçlanmasında sadece Kopenhag Kriterlerinin değil, birçok faktörün göz önünde bulundurulduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

A POLITICAL AND ECONOMIC COMPARISON OF THE CANDIDATE COUNTRIES TO THE EUROPEAN UNION

1. INTRODUCTION

The European Union was established in 1952 as the European Coal and Steel Community with six countries. His economic successes in a short time attracted the attention of other countries in the European continent, and they applied to be a part of the Community. Currently the Union have 27 members, 5 candidate countries (Turkey, Albania, Montenegro, North Macedonia and Serbia) and 2 potential candidate countries (Bosnia and Herzegovina and Kosovo). These countries reflect the current structure of the European Union's enlargement policy.

In the researches on the enlargement policy of the European Union, the historical processes of the countries have been examined in detail. In some related studies, candidate countries of the Union were compared economically. However, there are not many studies that make political comparisons. The importance of this study is due to the political comparison of the candidate countries. The aim of the study is to evaluate how close these countries are to becoming a member of the Union.

2. METHODOLOGY

In this study, mixed research technique, in which qualitative and quantitative methods are used together, was applied. Qualitative research method was adopted in the political comparison of the European Union's enlargement policy, candidate and potential candidate countries, which was mentioned in the first part of the study. However, the quantitative research technique was used more in the economic comparison of countries. In this framework, quantitative economic data of candidate and potential candidate countries were obtained. As a result, it can be stated that the study is shaped within the framework of mixed research method in which both qualitative and quantitative research methods are used.

3. RESULTS

Since the aim of the study is to compare the candidate countries for the European Union, it is important to understand the dynamics of the European Union's enlargement policy before considering the membership processes of these countries. In this context, the findings obtained within the scope of the study primarily focus on the enlargement waves of the European Union and how the membership processes work. In this context, the historical backgrounds of 5 candidate countries and 2 potential candidate countries and where they are in the candidacy process will be briefly explained. Then, these countries will be tried to be compared both politically and economically.

4. DISCUSSION

When countries with candidate status to the European Union are compared politically, it has been observed that democratization processes of other countries except Turkey are painful. Especially in the 1990s, the Western Balkan countries experienced serious ethnic conflicts. International interventions took place in some of the conflicts in these countries and the peace environment could only be achieved in this way. However, various problems have been observed in the institutional structure of Bosnia and Herzegovina, arising from the Dayton Peace Agreement. Kosovo was also caught in the middle of ethnic conflicts and the country entered into a restructuring process thanks to international organizations such as the UN, NATO and the EU. It gained its independence relatively recently to other countries. Turkey has started the democratization process much earlier than other countries, but it is mentioned in the Progress Reports prepared by the European Commission that it has problems with democracy.

Within the scope of the study, candidate and potential candidate countries were tried to be evaluated in the light of various macroeconomic data. It has been determined that Turkey is in a better position in other macroeconomic indicators except unemployment and inflation data. It has been observed that Turkey has the best performance in GDP, per capita GDP, growth rate and current account balance data, which are other economic findings. In terms of inflation rate, Turkey is the last, while inflation rates of other countries are almost close to each other.

CONCLUSION

When the economic and political structures of candidate and potential candidate countries are considered together, it has been determined that these countries face many economic and political problems. The research question of the study is which of these countries that are in the membership process or which ones are closer to membership. From this perspective, it is possible to reach a common judgment that Turkey is in a better position in many areas compared to other candidate countries. However, when the negotiation processes of other candidate countries other than Turkey are compared in terms of candidacy processes, it is observed that Turkey's candidacy process is slower. When the economic and political indicators and the findings on the candidacy processes are examined together, it is possible to state that the obstacles to Turkey's candidacy process, especially other than economic indicators, are important.

KAYNAKÇA

- Abazi, E. (2008). "Kosovo Independence: An Albanian Perspective", SETA Policy Brief, No. 11. <http://file.setav.org/Files/Pdf/kosovo-independence-an-albanian-perspective.pdf>.
- Akçay, B. ve Açıkmeşe, S. A. (2017). "Giriş: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği". B. Akçay ve S. A. Açıkmeşe (ed.) içinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Yarım Asrın Ardından. (s.35-38). Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Akçay, E. Y. (2018). "AB Entegrasyon Sürecinde Potansiyel Aday Olarak Bosna-Hersek". Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1): 50-64.
- Akıncılar Köseoğlu, N. (2015). "Avrupa Birliği'ne Katılım Yolunda Karadağ". E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (ed.) içinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi. (s.517-540). Sentez Yayınevi: Bursa.
- Arat, T. (2016). "Türkiye-AB İlişkilerinin Gelişmesinde Bazı Saptamalar ve Genel Bir Değerlendirme". B. Akçay ve S. A. Açıkmeşe (ed.) içinde Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. (s.615-664). Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Avrupa Birliği Resmi İstatistik Ofisi (EUROSTAT) (2021). GDP and Main Components (Output, Expenditure and Income). Erişim: 08 Mayıs 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/namq_10_gdp/default/table?lang=en.
- Avrupa Birliği Resmi İstatistik Ofisi (EUROSTAT) (2021). Real GDP Growth Rate. Erişim: 08 Mayıs 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>.
- Avrupa Komisyonu (2020). Commission Drafts Negotiating Frameworks for Albania and North Macedonia. Erişim: 19 Mayıs 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1021.
- Avrupa Komisyonu (2021). Accession Criteria. Erişim: 12 Şubat 2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accessioncriteria_en.
- Avrupa Komisyonu (2021). Bosnia-Herzegovina. Erişim: 02 Mayıs 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-countryinformation/bosnia-herzegovina_en.
- Avrupa Komisyonu (2021). Candidate Countries and Potential Candidates. Erişim: 14 Nisan 2021, <https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm>.
- Avrupa Komisyonu (2021). Kosova. Erişim: 02 Mayıs 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en.
- Avrupa Komisyonu (2021). North Macedonia. Erişim: 04 Mayıs 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-countryinformation/north-macedonia_en.
- Avrupa Komisyonu (2021). Serbia. Erişim: 22 Nisan 2021. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en.

- Avrupa Komisyonu (t.y.). Turkey. Erişim: 20 Nisan 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en/.
- Avrupa Konseyi (2021). Albania. Erişim: 30 Nisan 2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/albania/>.
- BBC (2006). Karadağ Bağımsızlığı Seçti. Erişim: 30 Nisan 2021, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/05/060522_montenegro_confirmed.shtml.
- Bogdani, M. ve John L. (2007). Albania and the European Union: The Tumultuous Journey towards Integration and Accession. I.B. Tauris: Londra.
- Coşgun, M. (2012). “Avrupa Birliği’nde Genişleme Süreci”. A. Ayata ve M. Ercan (ed.). içinde *Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri*. (s.21-33). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Çakır, A. E. (2016). “Politika Boyutu”. A. E. Çakır (ed.). içinde AB-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı “Bir Sisifos Hikayesi”. BB101 Yayınları: Ankara.
- Danforth, L. M. (1993). “Claims to Macedonian Identity: The Macedonian Question and the Breakup of Yugoslavia”, *Anthropology Today*, 9 (4), 3-10.
- Dünya Bankası (2021). GDP Per Capita. Erişim: 11 Mayıs 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/>
- Dünya Bankası (2021). Inflation GDP Deflator (Annual %). Erişim: 11 Mayıs 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG/>.
- Dünya Bankası (t.y.). Current Account Balance (% of GDP). Erişim: 11 Mayıs 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS/>.
- Dünya Bankası (t.y.). Unemployment, Total (% of Total Labor Force) (National Estimate). Erişim: 11 Mayıs 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS/>.
- Dünya Bankası (t.y.). Erişim: 11 Mayıs 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/>
- Eralp, A. (2017). “Türkiye – Avrupa Bütünleşmesi: Tarihsel-Düşünsel Ortam ve Değişim”. B. Akçay ve S. A. Açıkmeşe (ed.). içinde *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Yarım Asrın Ardından*. (s.69-82). Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Gadjanova, E. (2006). “The State of Local Democracy in the Western Balkans: A Study of Local Democratic Processes and Institutions in Albania, Bosnia and Herzegovina, the Former Yugoslav Republic of Macedonia and Serbia and Montenegro.” European Communities: Belgium.
- İlirjani, A. (2014). “Albania and the European Union”, *Mediterranean Politics*, 9 (2): 258-264.
- Jakupi, A. (2017). “Yugoslavya Sosyalist ve Federal Cumhuriyeti İçindeki Kosova Özerk Bölgesi Sorunu (1980-1989)”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 6 (1): 189-215.
- Karlık, R. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Yayınevi: İstanbul.
- O’Brennan, J. ve Gassie, E. (2009). “From Stabilization to Consolidation: Albanian State Capacity and Adaptation to European Union Rules”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11 (1): 62-82.

- Oğuz, S., Çetiner, Ö. ve Yalçıntaş, D. (2020). “Avrupa Birliği’ne Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Ekonomik Göstergelerinin TOPSİS Yöntemi ile Değerlendirilmesi”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2): 17-28.
- Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE] (2001). Erişim: 04 Mayıs 2021, <https://www.osce.org/skopje/100622>.
- Özden, Ü. H. (2011). “TOPSİS Yöntemi ile Avrupa Birliğine Üye ve Aday Ülkelerin Ekonomik Göstergelere Göre Sıralanması”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2): 215-236.
- Özekmekçi, M. İ. (2015). “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Kosova”. E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (ed.). içinde *Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi*. (s.659-690). Sentez Yayınevi: Bursa.
- Progonati, E. (2020). *Avrupa Birliği’nin Arayışında Batı Balkanlar*. Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Radulovic, M. (2011). “Montenegro’s Journey towards EU Accession”, *The Western Balkans and the EU: ‘The Hour of Europe’*, European Union Institute for Security Studies (EUISS): 79-93.
- Sela, Y. ve Lirim, S. (2011). “The European Union Politics in the Western Balkans”, *The Western Balkans Policy Review*, 1 (2): 23-38.
- Stahl, B. (2013). “Another “strategic accession”? The EU and Serbia (2000–2010)”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 41 (3): 447-468.
- Şekercioğlu, S. (2015). “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Sırbistan”. E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (ed.). içinde *Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi*. (s.541-577). Sentez Yayınevi: Bursa.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021). AB Katılım Müzakereleri. Erişim: 20 Nisan 2021, <https://www.mfa.gov.tr/ab-katilim-muzakereleri.tr.mfa/>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2021). Müzakerelere Başlayan Aday Ülkelerin İlerleme Durumu. Erişim: 24 Nisan 2021, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/mzakerelere_balayan_aday_ulkelerin_ilerleme_durumu_temmuz_2019_tr.pdf.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2021). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Erişim: 08 Ocak 2021, https://www.ab.gov.tr/ab-ile-iliskiler_4.html.
- Turan, G., Eker, İ. ve Peker, J. (2010). “Selection with TOPSIS Method among of EU Candidate and Pre-Accession Countries”, *Ekonomické Rozhl’ady/ Economic Review*, 39 (4), 473-480.
- Uğurkan, E. (2015). “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Bosna-Hersek”. E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (ed.). içinde *Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi*. (s.619-690). Sentez Yayınevi: Bursa.
- Vukotic, V. (2004). “Economic Reform Agenda for Montenegro-bridge to the EU”, *Crotian International Relations Review*, 10 (36/37): 118-126.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Ferda ÖZER Mehlika Özlem ULTAN
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Ferda ÖZER Mehlika Özlem ULTAN
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Ferda ÖZER
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Ferda ÖZER Mehlika Özlem ULTAN
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Ferda ÖZER